

Exegetische notities eerste lezing

Genesis 3,9-15.20

Om deze eerste lezing geschikt te maken voor de liturgische rite, voegt het lectionarium de zin toe: *Nadat Adam in de tuin van Eden van de boom gegeten had*. De samenstellers hebben de keuze gemaakt om de mens uit de tekst in deze zin hier weer te geven als eigennaam *Adam*, die we echter verder in de tekst niet horen. De woordspeling *adamah* (aarde) en *adam* (mens) kan in het Nederlands misschien worden gevoeld door *adam* te vertalen met ‘aardeling.’ In het vers voorafgaand aan de lezing lezen wij wat aan de vragende roep van God voorafgaat: *Toen de mens en zijn vrouw JHWH, God, in de koelte van de avondwind door de tuin hoorden wandelen, verborgen zij zich voor Hem tussen de bomen*. De vraag van God ‘waar ben je?’ vat de mens niet op als de *fysieke plek* waar hij verblijft, maar in welke *psychische toestand* hij zich nu bevindt na de zondeval: hij antwoordt niet dat hij zich tussen de bomen bevindt, maar dat hij bang is, omdat hij de *qol* van God heeft gehoord. Het lectionarium vertaalt dit met ‘donder’. Mogelijke vertalingen zijn ook: geluid, stem of stap. In de koelte van de avondwind krijgt de mens koude rillingen. Hij heeft immers een verbod overtreden. Zijn bangheid koppelt hij aan zijn naaktheid. God zelf brengt die naaktheid in verband met het eten van de *verboden boom*. Deze boom heet eerder in het paradijsverhaal de *boom van de kennis van goed en kwaad*. Er bestaan alleen al voor deze boom vele interpretaties. Kennis van goed en kwaad is voorbehouden aan de wereld der volwassenen.¹ In het licht van de daarmee gepaard gaande seksualiteit is ook de rol van de slang te zien. De connectie tussen slang en het mannelijk lid is al door veel auteurs gemaakt.

De reacties van de mens en de vrouw getuigen van een prachtige psychologische schuldafschuiving op God zelf (*De vrouw die Gij mij als gezellin gegeven hebt*), maar zijn niet voldoende voor de door God uitgesproken vonnissen. De vonnissen voor de vrouw en de man zijn voor deze eerste lezing geschrapt. De slang krijgt te horen: *Vijandschap sticht Ik tussen u en de vrouw, tussen uw kroost en het hare. Dit zal uw kop bedreigen, en gij zijn hiel*. Gezien de plaatsing van deze lezing op deze Maria-feestdag, ligt een link tussen *de vrouw* en Maria in de christelijke verkondiging voor de hand.

Over dit vers is zeer veel geschreven en het is soms mariologisch geïnterpreteerd. In de iconografie kennen we ontelbaar veel afbeeldingen van Maria. Daaronder ook de voorstelling met haar voet op de kop van een slang. Je voet op de nek van je vijand plaatsen is nog steeds een bekende overwinnaarshouding. Dat de slang - en zijn kroost - alleen de hiel van de vrouw - en haar kroost - kan bedreigen is gezien zijn ‘kruiperigheid’ niet meer dan logisch. En wie wenst een serpent niet toe dat hij mag bijten in de stof? In de term ‘kroost’ ligt opgesloten dat het vonnis van God wordt geërfd, wat meegespeeld heeft bij het formuleren van de erfzondeleer.

Na de uitgesproken straffen eindigt de episode met de mededeling dat de mens zijn vrouw Eva noemde, een in de context enigszins losstaande mededeling. In het Hebreeuws heet zij

---

¹ Deuteronomium 1,39.

chawwah, een term die eveneens tot veel studies heeft geleid. Omdat zij de moeder van alle levenden zou zijn volgens de tekst, lijkt de betekenis 'levengeefster' voor de hand te liggen.

Exegetische notities antwoordpsalm

Psalm 87,1-2.3 en 5.6-7

De antwoordpsalm bevat de bijna volledige tekst van Psalm 87. Alleen vers 4 ontbreekt. In de vroege koningstijd telde Israël verschillende heilige steden, bijvoorbeeld Sichem en Betel. De stad waarover de psalm zingt heet Sion. Gaandeweg ging deze naam de betekenis krijgen van heilige stad. De psalm sluit aan bij dit proces. De 'grootse' stad (zoals de antwoordpsalm in het refrein herhaalt) werd door JHWH gegrond op *heilige bergen*, heeft poorten die het opengesloten punt in de muur vormen en wordt door Hem meer bemind dan de steden en dorpen in Israël (*alle tenten van Jakob*). De 'bergen' zijn niet 'heilig', omdat ze uit zichzelf 'heilig' zijn, maar omdat ze JHWH toebehoren. In andere psalmen is te horen dat vorsten of gezanten van de omringende volken deelnamen aan bepaalde plechtigheden.² Mogelijk was dat bij het *dansen en zingen* hier ook het geval.

Sion wordt door de psalmist gezien als de moeder, de bron van leven van alle volkeren. Wanneer in het Tweede Testament de engel Gabriël tot Maria komt met zijn boodschap van de verwekking en geboorte van Jezus doet hij dat met woorden waarmee JHWH - bij monde van een profeet in het Eerste Testament - diverse malen vrouwe Sion begroet. Hier merken we hoe veelzijdig de betekenis van de naam Sion kan zijn.³

Exegetische notities Evangelie

Johannes 19,25-35

Om ook de evangelietekst voor de liturgische rite geschikt te maken, begint het lectionarium met het traditionele *in illo tempore*, 'in die tijd'. Daarna noemt Johannes een aantal vrouwen die bij het kruis van Jezus stonden. Het probleem of *de zuster van zijn moeder, Maria, de vrouw van Klopas* een en dezelfde vrouw is, of dat er sprake is van twee, ja zelfs drie verschillende vrouwen, is het gevolg van het ontbreken van leestekens in de Griekse tekst. Laat ze in de vertaling maar eens weg: *Zijn moeder en de zuster van zijn moeder Maria de vrouw van Klopas en Maria Magdalena*. Wat is de rol van de twee Maria's die Johannes zo nadrukkelijk noemt? Ze vervullen hier niet meer dan een figurantenrol. Het is opmerkelijk dat de moeder van Jezus hier geen naam heeft en dat geldt voor het hele Johannesevangelie. Dat stemt tot nadenken. De naam Maria die Johannes hier vermeldt, slaat in geen geval op Jezus' moeder en als deze Maria gelezen wordt als de biologische zuster van Jezus' moeder is het zelfs onwaarschijnlijk dat Jezus' moeder ook Maria zou heten.

De moeder van Jezus wordt in wat nu komen gaat door Jezus vanaf het kruis toegesproken. Jezus ziet alleen zijn moeder en de *leerling die hij liefhad*. Die leerling - traditioneel maar niet zeker geïdentificeerd met de apostel en evangelist Johannes zelf - staat blijkbaar bij deze vrouwen. We horen Jezus nu voor het eerst spreken vanaf het kruis. Hij koppelt twee niet met

---

² Zie bijvoorbeeld Psalm 47,10 en Psalm 68,32.

³ Zie bijvoorbeeld Sefanja 3,14-20.

name genoemde mensen aan elkaar als moeder en zoon. De eerste woorden van Jezus tot zijn moeder luiden *vrouw zie uw zoon* en tot de leerling: *zie uw moeder*. Wat opvalt is de aanspreekvorm tot zijn moeder: *vrouw*. Een aanspreektitel die in het Johannesevangelie telkens in de context staat van een soort prediking. Er wordt iets duidelijk gemaakt. De aangesprokene moet tot een bepaald besef komen. In dit licht kan ook de zin *en van dat uur af nam de leerling haar bij zich op* gezien worden, want ook de term ‘uur’ wordt door Johannes gebruikt om een beslissend moment aan te geven.

Je zou verwachten dat op deze Mariafeestdag de evangelielezing hier eindigt, maar de samenstellers van het lectionarium kozen ervoor verder te lezen: *Hierna, wetend dat nu alles was volbracht*. Na Jezus’ woorden *Ik heb dorst*, herinnert de hysopstengel aan de exodus uit Egypte, toen die gebruikt werd om het bloed van het paaslam op de deurpost te sprenkelen. *Het is volbracht* wijst op het bewustzijn van Jezus dat het werk van zijn Vader tot een einde is gebracht.

En nadat Hij het hoofd had gebogen, gaf Hij de geest. Dat Jezus zijn dood vrijwillig tegemoet is gegaan en zich volledig aan zijn Vader heeft overgeleverd is te horen en te lezen in het buigen van zijn hoofd. Het uur van Jezus is tevens het uur van de geest. Jezus geeft de geest en het is *zijn* geest. Betekenisvol vertelt Johannes dat Jezus de laatste adem uitblaast en daardoor zijn gezindheid, zijn mentaliteit doorgeeft. De kruisafname die volgt wordt tamelijk uitgebreid beschreven, zelfs de twee medegekruisigden raken erbij betrokken. Naast de ‘voorbereidingsdag’, horen we nu voor het eerst in het passieverhaal over de sabbat, ‘de rustdag’. Johannes legt in zijn evangelie telkens een verband tussen de sabbat en de door de joden gewenste dood van Jezus.⁴ Juist nu deze gewenste dood is gerealiseerd vragen de joden om de lichamen van de drie gekruisigden. De sabbatvoorschriften mogen niet geschonden worden. Zeker niet de sabbat die vóór het paasfeest valt, de *grote dag van die sabbat*. Bleven de lijken op de rustdag aan het kruis hangen, dan werd de grond ontheiligd. Na dit verzoek doen soldaten eerst een lijkschouwing. Als ze bij Jezus komen, zien ze dat hij reeds gestorven is. Dit getuigenis is van belang in verband met Jezus’ verrijzenis. Jezus dient daarvoor eerst officieel dood verklaard te zijn. De soldaten hoeven de benen van Jezus dus niet te breken. De Romeinen maakten aan het lijden van gekruisigden soms een einde door het zogenaamde *crurifragium*, het toebrengen van een letterlijke genadeslag door het verbrijzelen van de beenderen met een hamer of een groot stuk ijzer. Het bloed en het water uit Jezus’ zijde bewijzen dat hij daadwerkelijk dood is. En hier eindigt de lezing. Wie verder leest in het Johannesevangelie komt te weten dat beide soldatenacties volgens Johannes zijn gebeurd ‘opdat de schrift zou worden vervuld’, maar de citaten die hij geeft zijn in het Eerste Testament nergens letterlijk te lezen.⁵

---

⁴ Johannes 5,1-18; 7,14-24 en 9,1-38.

⁵ Johannes 19,36-37, een mogelijk indirecte verwijzing naar respectievelijk Exodus 12,46; Numeri 9,12, Psalm 34,21 en Zacharia 12,10.